

Turnhout op zijn schone KANT

Het samenwerkingsverband van de Turnhoutse musea. TRAM 41 organiseerde van 18 oktober tot 30 november 2003 een tentoonstelling over Turnhoutse kant in het Begijnhof- en Taxandriamuseum onder de noemer "Turnhout op zijn schone KANT". Vooral de in Turnhout meest gewerkte drie kantsorten werden tentoongesteld. Ook aan de kantbazen, de kantwerksters, de kantscholen en het alaaam werd aandacht besteed.

In het Begijnhofmuseum lag de nadruk op de religieuze kant. In het Taxandriamuseum ging de aandacht vooral uil naar de profane kant en de laatste drie kantkantoren, namelijk Dierckx-Van Pelt, la Campinoise en Verwaest. Voor de tentoonstelling werd geput uit de rijke collectie van de Turnhoutse musea, aangevuld met collectiestukken uit andere musea en uit privé-bezit. Een belangrijk aandeel werd ingenomen door moderne kantwerken volgens de oude techniek, uitgevoerd door de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten van Turnhout. De tentoonstelling werd Ingericht door TRAM 41. met medewerking van de stichtende verenigingen: de Geschied- en Oudheidkundige Kring Taxandria en de Vrienden van het Begijnhof ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van het Taxandriamuseum en het 50-jarig bestaan van het Begijnhofmuseum.

In zijn inleiding bij de opening van de tentoonstelling op vrijdag 18 oktober 2003 om 20 uur begon stadsarchivaris Harry de Kok met de regelmatig gehoorde Turnhoutse uitspraak: "Het kantje is altijd ziek, maar nooit niet dood:

Jaren geleden begon de kantstiel in Turnhout te slabakken en verminderde het aantal kantwerksters. Maar uitsterven doen ze niet, wat in 2003 bevestigd wordt door het feit dat nog steeds Turnhoutse vrouwen tokkelen of bouten, op het kussen zitten of een kant ophebben. Nog steeds is er behoefte aan perkarnentsteeksters die het motief voor de kantwerksters in het perkament prikken: eerst een groen geschilderd perkament en later een groen geverfd karton.

Lang geleden kwam het perkament met de tekening van het kant kantoor, maar al het overige materiaal en alaaam was eigendom van de kantwerkster. Zij beschikte over een kantstoel, een laag houten stoeltje met rechte rugleuning en biezen mat, een kantkussen, dat op de leen geplaatst werd, dat is een Iatvormige staander met getande rug, waaraan een beugel met blad bevestigd was. De leen kon hoger of lager geplaatst worden en daarvan komt de uitdrukking "(Niet) door de beugel kunnen". Het kantkussen werd opgevuld met hooi van het laalste gewas of najaarshooi. Aan de achterkant van het kussen was er de lade, een schuif om losse kant in op te bergen. De lade kon gesmeerd worden met een beloning of snoepgoed, wanneer een leerling

een eerste kantje had afgewerkt. Verder had een kantwerkster een windeke of haspeltje, spelden, bouten en kantgaren.

Wat de kantwerksters maakten was vaak allemaal profijt voor de kantbazen, de eigenaars van een kantoor. Zulk kantoor had veel thuiswerksters in dienst en verkocht de door hen gemaakte kant in het groot. Men noemde zulke handelaar een kantenklister en een sjacheraar in kantwerk was een kantjeskloot. Zelden werden aan de kantwerkster uurlonen uitbetaald. Ze werden per stukwerk betaald. Kantwerksters zaten bij klaarlichte dag bij het venster en bij goed weer buiten in rijen te klossen. Gezien het ambacht slecht betaald werd, werkten ze ook bij duisternis verder, aanvankelijk bij een smoutpeerke en in latere tijden bij een petroleumlamp. Daarbij hoorde een ordinaal of ornaal, een glazen bol met water gevuld om de lichtstraal te versterken. Deze bolvormige bokaal zette men op de lichter, een rond tafeltje.

Warme voeten kreeg men van de krikken, smeulende houtskool, die in een koperen, ijzeren of stenen keteltje of grispot werd gedaan. De grispot plaatste men in een stoof, ook wel den billenverwarmer genoemd, en ze zongen dan:

*Den Turnhoutse kant
Is den beste van het land
Hij is fijn in de hand
Hij houdt goeie stand
Gewerkt met verstand
Naar den ouden trant
Is hij den beste kant
van het land*

Men maakte verschillende kant, zoals halve slag of "point de Lille", Engelse grond of "point de Paris", maar vooral ijsgrond of "point de Malines". In Turnhout kende men een grote verscheidenheid aan soorten kant. Men had veel motieven, zoals het zwaantje, de boor, het slakske, het klaverbladje, de valkenjacht, de engel des heren of Angelus, een rooske, een flikketeer, het Lammeke Gods, een zonnebloem, een spinnekopje. Men had meterkant, een rechtoe kant en later ook machinekant.

Kantles werd op vele plaatsen in Turnhout gegeven. Zo maakte men een vliegmachientje of men organiseerde een aflat of stiekem gehouden wedstrijd tussen twee kinderen om het meeste spelden te werken. Het woord kantschool had in Turnhout ook wel een pejoratieve betekenis omwille van het luidruchtige pralen van vele kantwerksters. De feestdag van de kantwerksters werd gevierd op 5 augustus. Dan domineerden de kantwerksters. Misschien zit

in het werkwoord domineren wel het woord domina, waaraan de naam meesteres of m'stes zou kunnen te danken zijn. Het ideaal voor de kantwerkster was een sneeuw wit kantwerk te maken, waarvoor ze hulpmiddelen gebruikten, zoals het leggen van kantwerksteraluin tussen de kant. Ze hadden de gewoonte om te snuiven uit een kantschoentje en dronken dagelijks een borrel jenever. Ook hun jaarlijkse bedevaart naar O.-L.-Vrouw-ter-Sneeuw in Oosthoven verwijst naar het klossen van een sneeuw wit kantwerk.

Bezoekers van het Taxandriamuseum worden vaak gecharmeerd door de mooie kantkamer met profane kant en ook het Begijnhofmuseum pronkt graag met zijn religieuze kant. Turnhout was ontegensprekelijk een van belangrijkste kantproducenten van Vlaanderen en er werd veel waardevolle kant gemaakt. De oudste sporen van kant in Turnhout verwijzen naar het Begijnhof. Begijnen maakten zich verdienstelijk door kinderen te onderrichten in godsdienst, lezen en schrijven, maar ook door het bijbrengen van handvaardigheid in naaien, borduren, breien en kant klossen. Op het einde van de 18de eeuw verdienden bijna 150 begijntjes hun brood in de kantsector op het Begijnhof. Na 1945 werden in Turnhout hier en daar nog enkele kantsorten gewerkt, maar de mode en de machinale kant verdreven de artisanale kant. Die laatste wordt nog ijverig onderricht op de Afdeling Kant van de Academie voor Schone Kunsten in Turnhout. De leerlingen leren er de basis van de traditionele kant kennen en creëren er zelfontworpen kunstwerken. Er werd op de tentoonstelling dan ook de nodige aandacht geschonken aan deze hedendaagse creaties.

Artisanaal gemaakte kant is geen massaproduct. Handgemaakte kant blijft, dankzij de creatieve inbreng van de leerlingen van de Academie en verschillende nog actieve kantwerksters, een kunstambacht dat Turnhout eervol in stand weet te houden, naast steden als Brugge, Brussel, Antwerpen en Mechelen.

Harry de Kok